

Herbář Viktora Navrátila v Muzeu regionu Valašsko

JANA TKÁČIKOVÁ

Muzeum regionu Valašsko, Horní náměstí 2, CZ-755 01 Vsetín, e-mail: tkacikova@muzeumvalassko.cz

Profesor a ředitel valaškomeziříčského gymnázia Viktor Navrátil se narodil 25. února 1852 v Chropyni a zemřel 5. listopadu 1927 ve Valašském Meziříčí, kde byl na místním hřbitově také pohřben. Byl především milovníkem hudby, které věnoval většinu svého volného času. Spoluzakládal slavný olomoucký spolek Žerotín, v němž byl od počátku místosbormistrem a později, po odchodu prvního sbormistra Karla Strnada až do svého odchodu do Valašského Meziříčí v roce 1884, také sbormistrem. Současně působil jako violoncellista spolkového smyčcového kvarteta. Ve Valašském Meziříčí se stal sbormistrem pěveckého sboru Občanská Beseda (1884–1887) a Měšťanská beseda (1906–1922). Působil také ve Farní cyrilské jednotě, kde byl v roce 1885 zvolen předsedou. Pod jeho vedením nastudovala a uváděla Občanská Beseda již od roku 1885 závažná díla Bendlova, Dvořákova a Křížkovského. V jeho nekrologu se přímo uvádí: *česká hudba naše ztrácí jednoho z nejryzejších a nejváženějších pěstitelů*. Byl také předsedou okrašlovacího spolku a odtud zřejmě pramenila i jeho náklonnost k rostlinám. Během svého působení na gymnáziu ve Valašském Meziříčí vytvořil obsáhlý herbář, který sloužil především jako výuková pomůcka pro studenty.

Herbář profesora Navrátila byl převeden z gymnázia ve Valašském Meziříčí do Muzea regionu Valašsko (tehdejší Okresní vlastivědné muzeum ve Vsetíně) dne 24. listopadu 1971, zn. Ka/70 a zn. 161/71 a je v muzeu evidován pod přírůstkovými čísly 685/1971 až 697/1971, přičemž čítá celkem 13 svazků s 640 položkami. Přestože většina z 640 položek je bez lokalizace a datace, u 59 položek jsou uvedeny téměř kompletní údaje odpovídající herbářové schedě. Sběry jsou jak ze zahraničí – Slovenska, Rakouska a Švýcarska – tak také z území České republiky. Jedná se o doklady flóry pořízené ve většině případů přímo Viktorem Navrátilem, ale také některými z jeho kolegů z profesorského sboru nebo osobními přáteli (např. dr. Švábeníkem). Zajímavé jsou především nálezy ze Vsetínska, které zpřesňují povědomí o druhovém složení flóry na Vsetínsku v počátcích minulého století – viz tabulka č. 1.

Komentáře k zajímavým druhům

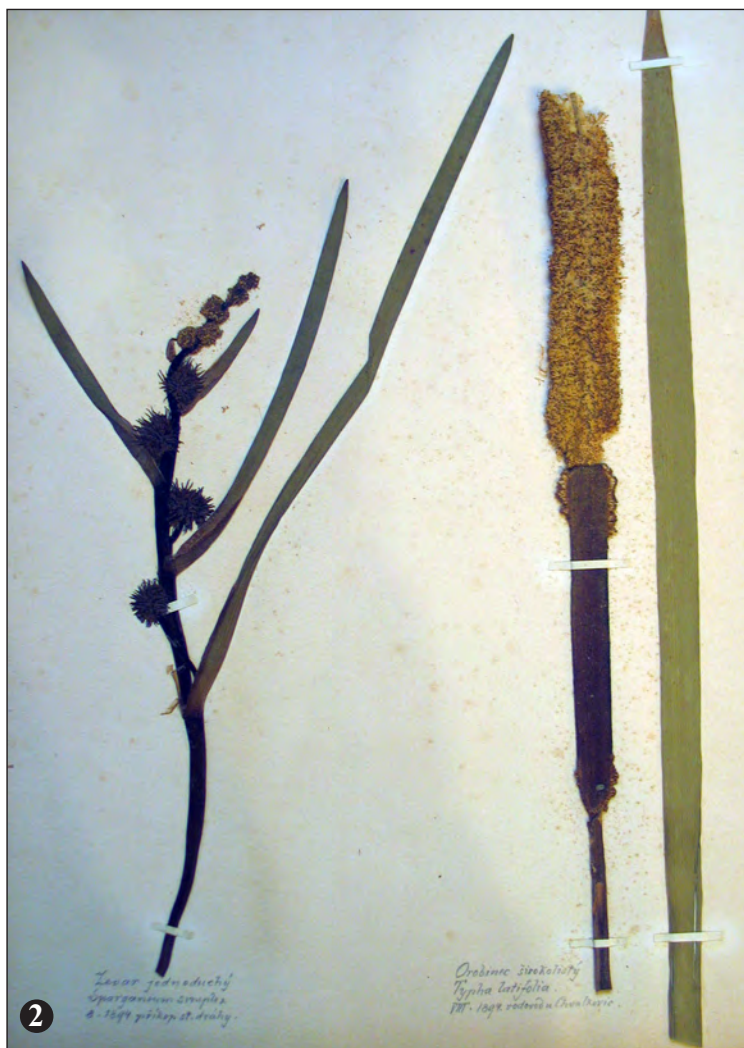
(odstavec začíná doslovným přepisem schedy)

***Blitum virgatum* (žminda prutovitá) – Rožnov (Hradisko), 1934.**

V současné nomenklatuře (Danihelka et al. 2012) je uveden pod jménem *Chenopodium foliosum* (merlík listnatý). Tento druh se v minulosti pěstoval jako zelenina a vzácně i zplaňoval. Ze Vsetínska je naposledy uváděn z Ratiboře (Ratiboř – okraj polní cesty na S výběžku vrchu Kyčera, J obce, 420 m n. m., 4. 8. 1996 leg. M. Dančák, OL), kde v současnosti již neroste. Také lokalita Hradisko u Rožnova (jedná se o zalesněný vrchol západně od města Rožnov se zříceninou hradu) vlivem postupující sukcese lesa již nenabízí vhodné podmínky pro růst tohoto druhu.

Obr. 1: Viktor Navrátil. | Foto Archiv J. Tkáčikové

Obr. 2: Z Herbáře Viktora Navrátila – zevar jednoduchý (*Sparganium simplex*), orobinec širokolistý (*Typha latifolia*) | Foto J. Tkáčiková

***Dianthus superbis* (hvozdík pyšný) – Luka u Hradiska, VIII. 1896.**

Hvozdík pyšný je v současnosti na Vsetínsku nezvěstný. Historicky rostl v lese Dubí u Ratiboře a na Bobrkách (např. Říčan 1936). Navrátilův sběr z luk u Hradiska (pravděpodobně u Rožnova) posouvá známé rozšíření tohoto teplomilného druhu dále na sever. V současnosti na lokalitě s největší pravděpodobností neroste.

***Saxifraga* (lomikámen zrnatý) – z okolí Val. Meziříčí, 1929.**

Položka s jednou rostlinou označená na schedě jako lomikámen zrnatý byla při revizi materiálu přehodnocena na zplaňujícího křížence *Saxifraga* × *geum*. Druh *Saxifraga granulata* (lomikámen zrnatý) vždy byl na Vsetínsku velmi vzácný a o jeho výskytu proto panovaly pochyby. Říčan (1936) souhlasí s tvrzením Bubelovým (Bubela s. a., Bubela 1879), že u Vsetína neroste. Záznamy o výskytu se objevují pouze v okolí Valašského Meziříčí nebo ve městě samém. Je otázkou, zda se nejedná ve všech případech o zplaněné rostliny. Bubelův údaj „Pod Stínadly u Val. Meziříčí“ (Bubela 1879) Říčan (1936) neověřil a sám uvádí pouze nedokladovanou zmínku J. Macháčka „Na louce na horském hřebeni před Malou Lhotou“. Poslední údaje o výskytu pochází z obce Brňov a místní části Štěpánov ve Valašském Meziříčí (Pospíšil 1964), přičemž druhou lokalitu je možno považovat za potvrzení Bubelova nálezu.

***Pyrola rotundifolia* (hruštička okrouhlostá) – Jablunka u Vsetína, 18. 6. 1933.**

Rozšířením tohoto druhu na území CHKO Beskydy se v poslední době zabývali Hlisnikovský a Popelářová (Popelářová et al. 2011), kteří konstatují, že výskyt obecně vzácnější *P. rotundifolia* (ve srovnání s *P. minor*) je soustředěn do vyšších poloh nad 600 m n. m. v oblasti hřebene Vsetínských vrchů a východní části Javorníků. Historické údaje ze Vsetínska mimo CHKO Beskydy se vztahují také k nižším polohám západně a severozápadně od Vsetína – Bobrky, Vesník, Semetín (Bubela s. a., Bubela 1879, Říčan 1936, Formánek 1887) a dále k severu Brňov (Říčan 1936). V minulosti tato hruštička pravděpodobně rostla roztroušeně také v nižších polohách, což Navrátilův sběr potvrzuje, ale během posledních desetiletí z většiny lokalit ustoupila. Poslední údaj pochází ze Vsetína (Vsetín, pastvina na S svahu vrchu Lysá hora nad údolím Hluboký při JV okraji města, ca 500 m n. m., 19. 6. 1999 leg. M. Dančák, OL). V současnosti jinde na Vsetínsku mimo CHKO Beskydy pravděpodobně neroste.

***Sparganium simplex* (zevar jednoduchý) – příkop st. dráhy, VIII. 1894.**

V současné nomenklatuře (Daníhelka et al. 2012) *Sparganium emersum* – je dnes na Vsetínsku druhem velmi vzácným. Není uváděn v nejstarších regionálních flórách (Bubela s. a., Bubela 1879, Říčan 1936) a pravděpodobně jediný údaj kromě Navrátilova herbáře pochází ze Strážce nad Bečvou (Strážce nad Bečvou, chráněné území Rákosina ve Strážci při V okraji, obce, 350 m n. m., 25. 7. 1999 leg. M. Dančák, OL). Nejbližší lokality pak leží v Bílých Karpatech (Jongepier & Pechanec 2006) a další oblastí výskytu je až povodí Bečvy v okrese Přerov.

Poděkování

Je mojí milou povinností zde poděkovat za vyhledání životopisných údajů Viktora Navrátila Zdeňkovi Pomklovi ze Státního okresního archivu ve Vsetíně a řediteli gymnázia Fr. Palackého ve Valašském Meziříčí Janu Trčkovi. Za cenné připomínky k textu velmi děkuji Davidovi Hlisnikovskému a zvláště pak Martinu Dančákovi, kterému patří také dík za poskytnutí vlastních herbářových dokladů.

Použité zdroje

- Bubela J. (1879): Rostlinstvo květeny Vsetínské. – Ms. [Depon. in: Knihovna Muzea regionu Valašsko, pracoviště Valašské Meziříčí]
- Bubela J. (s. a.): Rostliny na Valašsku rostoucí. – Ms. [Depon. in: Knihovna Muzea regionu Valašsko, pracoviště Valašské Meziříčí]
- Daníhelka J., Chrtek J. jun. & Kaplan Z. (2012): Checklist of vascular plants of the Czech Republic. – Preslia 84: 647–811.
- Formánek E. (1887): Květena Moravy a rakouského Slezska. 1. díl. – Edvard Formánek, Brno.
- Grulich V. (2012): Red List of vascular plants of the Czech Republic: 3rd edition. – Preslia 84: 631–645.
- Jongepier J. W. & Pechanec V. (2006): Atlas rozšíření cévnatých rostlin CHKO Bílé Karpaty. – ZO ČSOP Bílé Karpaty, Veselí nad Moravou.
- Popelářová M., Hlisnikovský D., Koutecký P., Dančák M., Tkáčiková J., Vašut R. J., Vymazalová M., Dvorský M., Lustyk P. & Ohryzková L. (2011): Rozšíření vybraných taxonů cévnatých rostlin v CHKO Beskydy a v blízkém okolí (Výsledky mapování flóry z let 2006–2009). – Zprávy České botanické společnosti 46: 277–358.
- Pospíšil V. (1964): Die Mährische Pforte, eine Pflanzengeographische Studie. – Acta Musei Moraviae, Scientiae naturales 49: 103–190.
- Říčan G. (1936): Květena okresu Vsetínského a Valašskomeziříčského. – Ms. [Depon. in: Knihovna Muzea regionu Valašsko, pracoviště Valašské Meziříčí]

Tab. 1: Seznam lokalizovaných a datovaných položek rostlin v herbáři Viktora Navrátila

Přepis latinských a českých jmen byl ponechán v původní podobě, tak jak jsou uvedena na herbariových položkách. Následně byla sjednocena nomenklatura dle aktuálního seznamu cévnatých rostlin květeny České republiky (Danihelka et al. 2012) a u dokladů z území ČR byly doplněny i kategorie ohrožení (Grulich 2012). Zpřesnění lokalizací v případech, kdy je to zřejmé, je uvedeno v hranatých závorkách.

latinské jméno Danihelka et al. (2012)	ohrožení Grulich (2012)	latinské jméno Navrátilův herbář	české jméno Navrátilův herbář	lokality Navrátilův herbář	datum	leg.	poznámka J. Tkáčiková
<i>Aconitum lycoctonum</i> subsp. <i>lycoctonum</i>		<i>Aconitum lycoctonum</i>	oměj vlčí mor	Štýrsko-Gesäuse	VIII. 1894	Navrátil	
<i>Actaea spicata</i>		<i>Actaea spicata</i>	samorostlík klasnatý	[Staříč u Frýdku-Místku] Staříč, les na Kamenné	VI. 1896	Navrátil	
<i>Anthericum ramosum</i>		<i>Anthericum ramosum</i>	běložáčka větvitá	Gesäuse - Štýrsko	VIII. 1894	Navrátil	
<i>Arabis alpina</i> agg.		<i>Arabis alpina</i>	huseník horní	Tatry	VII. 1914	Švábeník	
<i>Armeria elongata</i>		<i>Armeria vulgaris</i>	trávníčka obecná	fara v Palkovicích	VIII. 1894	Navrátil	pěstovaná
<i>Atropa bella-donna</i>		<i>Atropa bella-donna</i>	rulík jedovatý	[Hlubočky u Olomouce] Hluboček	VII. 1894	Navrátil	
<i>Campanula alpina</i>		<i>Campanula carpathica</i>	zvonek karpatský	Tatry	VII. 1914	Švábeník	
<i>Cardamine</i> sp.			řeřišnice ?	Tatry	VII. 1914	Švábeník	
<i>Carex curvata</i>	C3	<i>Carex curvata</i>	ostřice zkrivená	Chrudim: u plovárny	V. 1886	Josef Zitko	
<i>Carex hirta</i>		<i>Carex hirta</i>	ostřice srstnatá	[Slatinice u Olomouce] Slatěnice	VII. 1894	Navrátil	
<i>Centaurea montana</i>		<i>Centaurea alpina</i>	chrpa alpská	Einsiedeln ve Švýcarsku	VIII. 1895	Navrátil	
<i>Centaurea montana</i> subsp. <i>mollis</i>	C1 r	<i>Centaurea javornicensis</i>	chrpa chlumní (javornická)	[Javorníky]	1930	Navrátil	
<i>Cephalanthera longifolia</i>	C3	<i>Cephalanthera ensifolia</i>	okrotice mečolistá	Mezi modříný v obec. Iese u Val. Mez.	1929	Navrátil	
<i>Cirsium oleraceum</i>		<i>Cirsium oleraceum</i>	pcháč zelinný	[Valašské Meziříčí] Luha u vodovodu	VII. 1894	Navrátil	
<i>Cirsium rivulare</i>		<i>Cirsium rivulare</i>	pcháč potoční	[Valašské Meziříčí] Luha u vodovodu	VII. 1894	Navrátil	
<i>Cyclamen purpurascens</i>		<i>Cyclamen europaeum</i>	brambořík evropský	Štýrsko - Gesäuse	VIII. 1894	Navrátil	
<i>Dianthus superbus</i> subsp. <i>superbus</i>	C2 t	<i>Dianthus superbus</i>	hvozdík pyšný	[Rožnov pod Radhoštěm] Luha u Hradiska	VIII. 1896	Navrátil	
<i>Digitalis grandiflora</i>		<i>Digitalis ambigua</i>	náprstník hlínožlutý	[Potštejn] Potštýn	VIII. 1894	Navrátil	

Tab. 1: Seznam lokalizovaných a datovaných položek rostlin v herbáři Viktora Navrátila pokračování

latinské jméno Danilhelka et al. (2012)	ohrožení Grulich (2012)	latinské jméno Navrátilův herbář	české jméno Navrátilův herbář	lokality Navrátilův herbář	datum	leg.	poznámka J. Tkáčiková
<i>Doronicum clusii</i>				Tatry	chybí	Navrátil	
<i>Dorycnium pentaphyllum</i> agg.		<i>Dorycnium pentaphyllum</i>	bílojetel pětिलistý	hrad Děvín / Vrbátky u Olomouce	25. 6. 1923	Navrátil	přepisovaná scheda
<i>Galega officinalis</i>		<i>Galega officinalis</i>	jestřábina lékařská	[Staříč u Frýdku-Místku] Staříč	VIII. 1896	Navrátil	
<i>Galium boreale</i> subsp. <i>boreale</i>	C4a	<i>Galium boreale</i>	svízel severní	[Valašské Meziříčí] příkop u lokálky	VIII. 1894	Navrátil	
<i>Gentianella amarella</i>		<i>Gentiana amarella</i>	hořec obecný	Z Rigi ve Švýcarech	VIII. 1895	Navrátil	nerevidováno
<i>Gentianopsis ciliata</i>	C3	<i>Gentiana ciliata</i>	hořec brvítý	[Staříč u Frýdku-Místku] Staříč (Kamenná)	IX. 1895	Navrátil	
<i>Gnaphalium sylvaticum</i>		<i>Gnaphalium sylvaticum</i> var. <i>rectum</i>	protěž lesní	[Staříč u Frýdku-Místku] Staříč (Vymytý les)	VIII. 1895	Navrátil	
<i>Gymnadenia conopsea</i>	C2 t	<i>Gymnadenia conopsea</i>	pětiprstka obecná	Vsetín	1929	Navrátil	
<i>Gymnadenia conopsea</i>	C2 t	<i>Gymnadenia conopsea</i>	pětiprstka	[Hlubočky u Olomouce] Hrubá Voda. Louka	V. 1896	Navrátil	
<i>Chenopodium foliosum</i>		<i>Blitum virgatum</i>	žminda prutovitá	Rožnov [pod Radhoštěm] (Hradisko)	1934	Navrátil	
<i>Juncus articulatus</i>		<i>Juncus lamprocarpus</i>	sítina leskloplodá	[asi Staříč u Frýdku-Místku]	VIII. 1894	Navrátil	
<i>Juncus articulatus</i>		<i>Juncus lamprocarpus</i>	sítina leskloplodá	[Staříč u Frýdku-Místku] Staříč	IX. 1893	Navrátil	
<i>Linum flavum</i>	C2 b	<i>Linum flavum</i>	len žlutý	[Staříč u Frýdku-Místku] Kamenná Chamradova ve Staříči	VIII. 1896	Navrátil	
<i>Marchantia polymorpha</i>		<i>Marchantia polymorpha</i>	porostnice mnohotvárná	[Železná ruda] Eisenstein - Šumava	VIII. 1895	Navrátil	játrovka
<i>Marchantia polymorpha</i>		<i>Marchantia polymorpha</i>	porostnice mnohotvárná	[Potštejn] Potštýn	VIII. 1892	Navrátil	játrovka

Tab. 1: Seznam lokalizovaných a datovaných položek rostlin v herbáři Viktora Navrátila pokračování

latinské jméno Danihelka et al. (2012)	ohrožení Grulich (2012)	latinské jméno Navrátilův herbář	české jméno Navrátilův herbář	lokality Navrátilův herbář	datum	leg.	poznámka J. Tkáčiková
<i>Orobancha</i> sp.		<i>Orobancha</i>	záraza	Gesäuse ve Štýrsku	VIII. 1894	Navrátil	neredováno
<i>Pedicularis verticillata</i>		<i>Pedicularis sudetica</i>	všivec krkonošský	Tatry	VII. 1914	Švábeník	cf.
<i>Pedicularis verticillata</i>		<i>Pedicularis sylvatica</i>	všivec lesní	Tatry	VII. 1914	Švábeník	cf.
<i>Physalis alkekengi</i>		<i>Physalis alkekengi</i>	mochyně, židovská třešně	Trenčín Teplice	VII. 1923	Navrátil	
<i>Polygonatum verticillatum</i>		<i>Polygonatum verticillatum</i>	kokořík přeslenatý	Javorníky	VI. 1914	Malý	
<i>Potentilla aurea</i>		<i>Potentilla aurea</i>	mochna zlatá	Tatry	VII. 1914	Švábeník	
<i>Pseudognaphalium luteoalbum</i>	C1 t	<i>Gnaphalium luteoalbum</i>	protěž žlutobílá	[Staiř u Frýdku-Místku] Staiř (Vymýtený les)	VIII. 1895	Navrátil	
<i>Pulmonaria mollis</i>	C3	<i>Pulmonaria mollis</i>	plicník měkký	Z okolí Val. Meziříčí.	1934	Navrátil	
<i>Pulsatilla alpina</i>		<i>Anemone alpina</i>	sasanka horní	Tatry	VII. 1914	Švábeník	
<i>Pyrola rotundifolia</i> subsp. <i>rotundifolia</i>	C2 t	<i>Pyrola rotundifolia</i>	hruštička okrouhlolistá	Jablunka u Vsetína	18. 6. 1933	Navrátil	
<i>Ranunculus auricomus</i> agg.		<i>Ranunculus glacialis</i>	pryskyřník	Tatry	VII. 1914	Švábeník	
<i>Ranunculus platanifolius</i>	C4a	<i>Ranunculus aconitifolius</i>	pryskyřník omějolistý	Javorníky	1930	Navrátil	
<i>Saxifraga x geum</i>		<i>Saxifraga</i>	lomikámen zrnatý	z okolí Val. Meziříčí	1929	Navrátil	
<i>Saxifraga androsace</i>		<i>Saxifraga caespitosa</i>	lomikámen trsnatý	Tatry	VII. 1914	Švábeník	cf.
<i>Saxifraga moschata</i>		<i>Saxifraga moschata scumuscoides</i>	lomikámen pyžmový	Tatry	VII. 1914	Švábeník	
<i>Senecio ovatus</i> subsp. <i>ovatus</i>		<i>Senecio Fuchsii</i>	starček hajní Fuchsův	[Loučka-Lázy] (Láze)	chybí	Navrátil	uvedeno také lidové jméno: beskýr
<i>Solidago virgaurea</i>		<i>Solidago virgaurea</i> subsp. <i>alpestris</i>	celík zlatobýl alpský	Tatry	VII. 1914	Švábeník	
<i>Sparganium emersum</i>		<i>Sparganium simplex</i>	zevar jednoduchý	[Valašské Meziříčí] příkop st. dráhy	VIII. 1894	Navrátil	

Tab. 1: Seznam lokalizovaných a datovaných položek rostlin v herbáři Viktora Navrátila pokračování

latinské jméno Danilhelka et al. (2012)	ohrožení Grulich (2012)	latinské jméno Navrátilův herbář	české jméno Navrátilův herbář	lokality Navrátilův herbář	datum	leg.	poznámka J. Tkáčiková
<i>Stipa pennata</i> agg.		<i>Stipa pennata</i>	kavyl pětý	Jižní Morava	1934	Navrátil	
<i>Traunsteinera globosa</i>	C2 b	<i>Orchis globosa</i>	vstavač hlavatý	u Vsetína (mezi Čupem a Dušnou a na Bečevné)	chybí	Navrátil	
<i>Trollius altissimus</i>		<i>Trollius europaeus</i>	úpolín evropský	Podhradní Lhota	1933	Navrátil	pěstovaný ?
<i>Trollius altissimus</i>		<i>Trollius europaeus</i>	úpolín evropský	Rajnochovice	1934	Navrátil	pěstovaný ?
<i>Trollius altissimus</i>		<i>Trollius europaeus</i>	úpolín evropský	Vsetín [Janová u Vsetína] (Johanová)	1932	Navrátil	pěstovaný ?
<i>Typha latifolia</i>		<i>Typha latifolia</i>	orobinec širokolistý	[Chválkovice u Olomouce] vodovod u Chválkovic	VIII. 1894	Navrátil	
<i>Valeriana dioica</i>		<i>Valeriana dioica</i>	kozlík dvoudomý	louka Kl. Hradištská	IV. 1894	Navrátil	
<i>Valeriana officinalis</i>		<i>Valeriana officinalis</i>	kozlík lékařský	[Valašské Meziříč] trat' st. dráhy - sč.	VI. 1894	Navrátil	uvedeno také lidové jméno: baldrián